

waarts af, zooals
1, en ook Zwingli
tweede oorzaken
ze liever instru-
men was het con-
t de tweede oor-
zaak dependent,
de oorzaken zijn".

vinck afgewezen
zaken „liever in-
dat hij hier niet
Prof. Hepp zegt:
in tot het goede
Gods hand". Als
gebruikte voor-
tel of instrument
dan weer plaatst
zijn geen instru-

ologie meer naar
erd te zijn, wat

Providentia Dei"
Turici, 1841) in
e oorzaken", die,
ten onrechte
worden (86, v.).
een overzicht van
krijgen uit de in-
uit diens werken;
seinen Schriften

ingli, dat wij ge-
maar één enkele
„Auswahl 767);
i) oorzaak zijn in
aan een voornaam
trument van een
of het trekbees
ereiding van den
van den heer
ktuig de eer van
in akkerbereiding

is de tweede oor-
Zwingli daarover
indien men het
men worden nu
nen een bepaald
allen op het oog

lijkt veel op dat
wat we van hem

immer vonden in

ige vraagstuk ter-
aan Calvin en de
toch had ik voor
maar op Zwingli's
t den mens ch.
Zwingli al dade-
Prof. Hepp, dat
eken zal, en niet
één en hetzelfde
anorganische zoo-
). De reden voor-
in, dat God den
nner der dogmen-
onds het probleem
hoofdstuk van het
orden. En nu legt
e wet en de voor-
„tweede oorzaak”
n zonder „de wet”
dan ook cap. IV
daar de rijkdom
n toegekend; ons
van alle zijden
kinderspel. Gelij-
god en mens ch in
schen de personen
oor het vraagstuk
de begrip, van de
ingli. Niet slechts
sch door God ge-
uur, die in onder-
vertoonen zou van
ld in Zijn Zoon?)
bekende uitdruk-
van den afgrond”,
unen. Men denke
sympathie mijner-
ls de mens ch bij
et, wat God voor
af, vooral als we
zulkas betoogt (de
bij, als hij de be-
r de z.g. „tweede

oorzaken" laat bepalen, niet slechts door wat de
mens ch met alle creaturen, organische en anorganische,
gemeen heeft, doch ook en vooral door het verbond,
hier aangeduid met den naam „wet” (lex, vgl. werk-
verbondsleer). „Hucus est deus humanae mentis et dux;
maritus mundi est homo”; „Gott ist Herr und Lenker
des menschlichen Geistes, der Mensch ist der Hausherr
der Welt” (99, Auswahl 769).

De onzekerheid van den gang van Prof. Hepp in zijn
polemische betoogen is intusschen ook in dezen wel
verklaarbaar. Gelij in elke brochure van zijn hand in
de loopende reeks tot nu toe verschenen, zoo is het
ook nu weer: hij loopt over het kardinale
punt heen. Gaat het over de substantiële der ziel,
tegen Prof. Vollenhoven, dan verklaart Prof. Hepp:
over dat substantiebegrip kan ik het nu van-
daag niet hebben. Komt de term „onpersoonlijk” in
geding (tegen Prof. Vollenhoven), dan luidt de ver-
zekering: over dat persoonsbegrip spreek ik me
nu niet verder uit. Wat hij het probleem der algemeene
genade aan, dan heet het: over dat ambtsbegrip
kan ik het nu niet hebben (83). Jawel, maar het wordt
dan en passant een beetje willekeurig, heel dat pole-
misch bedrijf. Gelukkig hebben we nog Calvin, die over
de ambtsgedachte het wel heeft en dan den mens ch
kent als Gods „lieutenant”³⁾, en die — sprekende over
Zach. 13:7, en den daarin voorkomenden naam „mijn
medegenoot” of socius — het daar gebruikte hebreu-
sche woord vertaald wil zien, o.m. door: van rechtswege
(aliquo iure) aan iemand verbondene, nabuur, vriend-
schappelijk verbondene; een eertitel, die aan de die-
naren des Woords toekomt, volgens Calvijn's exegese
van 1 Cor. 3:9, doch aan hen — gelukkig — niet
alleen⁴⁾. Allen zijn medewerkers Gods.

Hiermee willen we dit onderdeel besluiten. Onze con-
clusie is, dat wat Prof. Hepp heeft opgemerkt in ver-
band met de kwestie van het mede-arbeider Gods zijn,
a. op schuldige wijze een karikatuurbeeld gaf van wat
onzerzijds werd opgemerkt, b. inging tegen wat van
gereformeerde zijde, ook in de Synopsis, geleerd is, c.
het probleem verengde door voor verbond en ambt
het oog te sluiten, waar ze onzerzijds weer er voor
geopend waren, d. en op het punt, dat dan nog ter
sprake kwam bij de behandeling van het aan de orde
gestelde begrip, het punt n.l. van „eerste” en „tweede”
oorzaken, ons met het mes in de keel liet zitten, m.a.w.
destructief werkte, zonder aan te geven, wat thetisch
in de plaats te stellen zou zijn van wat door Prof. Hepp
prijgegeven was: n.l. het óók na den val (!) in één-
nen deele „opgeheven” zijn van de „ordering” van
oorzaak en gevolg. Prof. Hepp schreef: „het is wel heel
helder, dat het als heilighschennis moet worden gebrand-
merkt, wanneer men een arbeidsverdeling tusschen
God en de auto zou durven veronderstellen” (86). Maar
naast deze door niemand ook maar even betwiste waar-
heid, die door Bavink (a.w. 575) aldus geformuleerd
is, dat „er geen arbeidsverdeling plaats heeft tusschen
God en Zijn schepsel”, staat bij Bavink tenminste de
andere, die onmiddellijk er op volgt: „maar dezelfde
werking is geheel en al werking van de causa prima
(eerste oorzaak) en EVENZOO GEHEEL EN AL wer-
king van de causa proxima” (de tweede oorzaak). Met
dit dubbele en onvermengde „geheel en al” van
Bavink kan men progressief werken in de dogmatiek,
en de calvinistische filosofie laten werken, al zal ze
daarbij het begrip „oorzaak” nader hebben te onderzoe-
ken. Maar wat Prof. Hepp in plaats van Bavink stelde,
de theorie n.l. dat na den val een partiele „opheffing”
van een ordening (van oorzaak en gevolg) plaats vond,
dat is niet alleen niet progressief, maar het is ook zeer
bepaald destructief. Het brengt niet achteruit, maar
het brengt ons op een verkeerd spoor.

Liever dan met Prof. Hepp ga ik daarom in zee met
Prof. Geesink. Evenals ik aan hem dacht, toen ik het
woord „sanctie” (in het verbond) gebruikte, een term,
dien Prof. Hepp slechts aan volkenbondspacten, maar
niet b.v. aan Witsius' verhandeling over „de poenale
sanctie van het werkverbond” liet denken, zoo staat
het ook in het onderhavige geding: inzake het mede-
werker-Gods zijn. Wat Geesink poneert in de door Prof.
Hepp ter perse gelegde „Geref. Ethiek” acht ik juist:
„Wij krijgen” — zegt Geesink, II, 161 — „dus 10. de
plichten in betrekking tot God, voorzover Hij het hoog-
ste zedelijk goed voor Zijn wereld wil en ons daartoe
ALS ZIJN MEDE-ARBEIDERS verplicht. Ziende op het
onderscheid tusschen religie en godsdienst kunnen wij
deze plichten de godsdienstige noemen in onderschei-
ding van de religieuze. God toch wil, dat wij Hem dienen
zullen en de Schrift spreekt dan ook van den mens ch
ALS MEDE-ARBEIDER GODS. Dit willen is gegrond
en in Zijn recht als Schepper en in het met den mens ch
GESLOTEN WERKVERBOND. God nu, die ook onze
wereld schiep om Zijnszelfs wil, wil dat die wereld aan
een ideaal of idee van volkomenheid zal beantwoorden,
en dat wij Hem daarbij ALS ZIJN MEDE-ARBEIDERS,
door ons willen te voegen naar Zijn wil of Hem te
gehoorzamen, zullen dienen.”

Men legge daarnaast eens wat ik schreef, zoowel over
„godsdienst” (brochure Hepp, 80) als over den mens ch
als mede-arbeider (a.w. 84), en we constateeren: de erfe-

3) Dien a créé les hommes à son image, il leur a mis
toutes choses en main, à ce qu'ils fussent ici comme ses
lieutenants, preik over Job 9: 33, 449.

4) „Hebraeus significat socium, vicinum, vel familiarem,
et quisquis nobis coniunctus est aliquo iure. Non dubito quin
Deus hoc titulo insigniat pastores, quoniam per ipsos reprae-
sentat se populo. Et quo quisque magis eminet, is est propin-
quior Deo, ut scimus. Unde et reges et iudices et quicumque
praefecturae obtinent, vocantur ejus filii. Sic etiam pastores
vocantur ejus socii... socii Dei, propter coniunctionem
scilicet, quia sunt cooperarii Dei... συνεργός (1 Cor. 3: 9)
(44, 355).

nis van Geesink is op dit punt aangevochten door Prof.
Hepp, maar veilig bij K. S.

Ach, de dagen van Geesink...

„Door aan God te gehoorzamen worden wij mede-
werkers Gods”, zegt hij, onder verwijzing naar 1 Cor.
3:9, bl. 171, a.w.). „Medewerkers Gods in deze wereld
en met name in de wereld onzer medemenschen”. En
onmiddellijk volgt er op: „Deze in de zelfovergave, de
zelfmededeeling gewortelde gehoorzaamheid is NOVA
OBOEDIENTIA” (d.w.z. nieuwe gehoorzaamheid).” Dat
is wat anders dan de „concurus”, waarover Prof. Hepp
het heeft (86).

Tenslotte: Geesink leert:

„Voor den christen is het hoogste goed de gemeen-
schap met God, religieus als frui Deo”, ETHISCH als
door medewerkers met God te zijn, Hem te
dienen. Dit laatste ideaal nu zou worden bereikt, wan-
neer heel de menscheid in al haar gemeenschaps-
kringen, gedrongen door de liefde tot God met haar
wilshandelen MEDEWERKTE met God en dit ideaal
geeft den inhoud aan de christelijk-zedelijke goederen
en het christelijk hoogste goed. Dit ideaal echter kan,
sedert... de zonde in de wereld kwam, in deze bedee-
ling niet worden bereikt. Het zal worden bereikt na de pa-
rousie met de komst van het koninkrijk Gods als Gabe
aan de door Hem verlore menscheid”. Hierna volgt
dan bij Geesink een passus over de gemeene gratie.
Waarop hij besluit: „Buiten haar is de schrikkelijke
realiteit, waarin de van de door Christus verlore
menscheid afgescheurde individuen verkeerden en dat
is de hel. Maar toch blijft dit ideaal voor den christen
en de christelijke gemeente... een Aufgabe, en hebben
zij, zij het dan ook tot een relatieve verwezenlijking
Gods mede-arbeiders en medestrijders te zijn” (176).

Ik zou het niet graag zoo zeggen. Ik geloof ook niet,
dat deze laatste regelen duidelijk zijn. Dat ze den gan-
schen Geesink niet doen uitkomen, is wel zeker, het
blijkt reeds uit de voorafgaande aanhalingen. Maar
niettemin is wat hier staat, mij tienmaal liever dan
wat Prof. Hepp zegt. Deze verklaart, dat het leven
der dankbaarheid ons voor geen enkele
verplichting van het verbond der werken
plaatst. Maar Geesink, die het medewerkschap,
evenals ik, uit het werkverbond afleidt (citaat 1), ver-
klaart in citaat 2, dat deze werkverbondsverplichting
terugkomt in het leven der dankbaarheid, en dat ze
blijktens citaat 3 dagelijks onze Aufgabe blijft, door
deze Gabe.

Prof. Hepp, in zijn afwijking van Geesink, en van
de gangbare meeningen, heeft het woord „nieuwe ge-
hoorzaamheid” (of „andere” gehoorzaamheid) afgezet,
links door een oppositie tegen Geesink (geen enkele
verplichting van het werkverbond) en rechts door zijn
verzet tegen mij, inzake de „rechtlijnigheid” der ver-
bonden. Maar daarom staat daar dan ook onbeschermd
en eenzaam zijn zinnetje (87), dat wij (door het genade-
verbond) „medewerkers in hooger en tegelijk in afnake-
lijker zin (n.l. voor ons geloofsbewustzijn) worden”.

K. S.

5) Dit niet onbedenklijke woord beteekent: „God genieten”.

Hoe Prof. Dr V. Hepp citeert. (III.)

Geval 6. Op bl. 67, vraagt Prof. Hepp: „Zit er wel-
licht ook destructie in de stellige verzekering (van
K. S.): „Ons theologisch spraakgebruik heeft zich wel
heel ver verwijderd van dat van den eenvoudigen bijbel-
lezer, en van hemzelf?” De woorden: „ons theologisch
spraakgebruik... etc.” zijn ontleend aan „De Ref.” XVI,
no. 23, bl. 194, c. VLAK AAN DE DOOR PROF. HEPP
GECITEERDE WOORDEN GAAT VOORAF: „Want heel
wat controversen, waarvoor de aandacht der geloovigen
in den laatsten tijd gevraagd wordt, vinden tenslotte
hierin hun scherpte, dat juist over zonde en zondeval
door de meeste theologen totaal anders gedacht wordt,
dan eenvoudige bijbellezers zich zelfs maar droomden”.
Een lid der J.V. voelt hier al, en uit het geciteerde
artikel blijkt trouwens duidelijk, dat ik het heb over
die ongereformeerde menschen, die b.v. kalmweg blijven
spreken van een zondeval, en intusschen niets gelooven
van een historischen staat der rechtheid, waaruit op
een bepaalden dag der geschiedenis de mens ch is uit-
gevallen. Ik keer me dus tegen niet-gereformeerden,
tegen Barth, Haitjema, c.s.; gelijk trouwens het
artikel zelf een antwoord was aan Dr O. Noordmans.
Vlak daarop geef ik dan ook een illustratie bij de door
Prof. Hepp aangehaalde woorden, als ik spreek over
hen, die „God als Schepper zijn eere willen geven”, maar
Gen. 1:1 als historisch bericht verwerpen. Men zou
zoo zeggen: dat is nog al primitief gereformeerd, en, al
keert het zich dan ook tegen menschen, met wie Prof.
Hepp in Calvinistenbond op grondslag der drie formu-
lieren wilde samenkomen, het ligt in de lijn van Kuiper
en van Assen. Maar de hoogleeraar Hepp schudt zijn
hoofd, hetgeen erg is, en wekt den schijn — blijkens
het verband van zijn betoog — alsof ik het heb tegen
gereformeerden, hetgeen erger is: het is onwaar.

Geval 7. Op bl. 67 zegt Prof. Hepp: „Ook” (de
oude onderscheiding, vgl. 66) „tusschen algemeene
(over alle schepselen), bijzondere (over den mens ch)
en bijzonderste voorzienigheid (over de geloovigen)
wordt verworpen”. Hier citeert Prof. Hepp „Ref.” XVI,
20, bl. 171, a. Daar schreef ik ter bestrijding van Dr
Noordmans: „Ik geloof, dat die (zes en zestig) boeken
(der H. Schrift) bij elkaar gebracht zijn door Hem (God)
zelf, in diezelfde voorzienigheid, waarmee Hij de mus-
schen van spijs, de leliën van regen en zon, den Christus
van vader en moeder en leerlingen, de wereld van een
openbaring in woord en schrift heeft voorzien. In die-
(Zie vervolg op blz. 172.)

Soldaten met een boord.

Onze wakkere minister van defensie is o.a. ook
bezigt den Nederlandschen krijgsman beter aan te
kleeden. Onder de nieuwe uniform-modellen moet
er ook een zijn met een liggenden kraag, waar-
onder een overhemd kan worden gedragen. Als dit
mocht worden doorgevoerd kunnen wij eerlang
soldaten-met-een-boord zien opmarcheeren.

Soldaten-met-een-boord hebben wij reeds lang
in ons christelijk leven. Ik denk daarbij aan onze
„intellectueelen” en onze studenten. Op den naam
„intellectueelen” heb ik het niet erg begrepen,
aangezien onze catechismus leert, dat wij allen
intellectueelen zijn, in kennis en tot kennis ge-
schapen. Ook de naam student heeft wel wat aan
beteekenis ingeboet, daar voor den eenvoudigsten
werkkring tegenwoordig zware eischen gesteld
worden. Onze kapper zal binnenkort examen moe-
ten afleggen in anatomie. Wel Edeldgeboren Heer,
die van God het voorrecht ontvingt, aan een in-
riching voor hooger onderwijs te studeeren, zeg
eens! wat zijt gij eigenlijk meer dan de zoon van
mijn waschvrouw, die, na een ganschen dag in de
fabriek aan de werkbank gestaan te hebben, op de
avondschool met branderige slaapogen blokt op
de mathesis? Die vraagstukken oplost, waarvan ik
duizel en teekeningen maakt, waarbij ik mij een
stumper voel en gij misschien ook! Zouden wij
Christenen al die malle schotjes, al die stands-
en groepsverbeeldingen, die wij uit de wereld geim-
porteerd hebben, niet eens laten vallen en als
doodgewone menschen kinderen naast elkaar gaan
staan? Standen zijn van God — zei mij eens een
welgestelde broeder — maar afstanden zijn van den
mens ch. Broeder Intellectueel, stap over uw hul-
en over uw proefschrift heen en kom bij ons zit-
ten. Niet alleen in de kerk, maar ook in de kies-
vereniging, in Patrimonium, in de evangelisatie-
commissie! Daar is in de laatste jaren een ver-
wijdering gekomen, die vroeger onder ons onbe-
kend was. Het grootstadsleven, waarbij bepaalde
woningtypen in bepaalde buurten worden geloca-
liseerd, werkt die verwijdering in de hand, wij
krijgen allerlei kleine maatschappijtjes in één stad.
Dat niet meer kennen van elkaar heeft allerlei
fouten tegen de liefde tot gevolg. Onze voormannen
spreken gaarne van ons volk! Die term zal wel
goedbedoeld zijn, maar smaakt mij niet. Het doet
mij teveel denken aan een beschouwing waarin ons
volk als een object gezien wordt van het intellec-
tueele subject. Ons volk? Maar, Broeder Mi-
nister en Broeder Professor, daar hoort u toch
ook bij, bij ons volk? Zeg maar wij, wij, gerefor-
meerde christgelooften, met een boord en zonder
een boord. Wij zeggen, dat is moeilijk! Niet min-
der moeilijk voor de soldaten zonder boord. Want
het is waarlijk niet mijn bedoeling de schuld van
de verwijdering hoofdzakelijk te gooien op de „in-
tellectueelen”, er is hier wisselwerking. De sol-
daten zonder boord toonen soms een koppiger
onwil om iets van de zorg, van de moeilijkheden
van den strijd van een anderen levenskring te ver-
staan. Wie een boord draagt, werkt niet, wie een
boord draagt kan geen zorg hebben, wie een boord
draagt, kan moeilijk een degelijk christen zijn!
Neen, maar bij den man met de pet is eigenlijk
alleen de rechtzinnigheid in veilige handen, bij
hem is de geestelijke intuïtie, de zorgvuldige wan-
del! Och, schei toch uit met dat gezanik, met dat
likken en dat hakken! Die verwijdering wordt
waarlijk niet weggenomen als wij, generaliseerend
een enkel excess, van onze intellectueelen (vooral
op de leeraren schijnt men gebeten) spreken als
van dat slappe stelletje! Een hooge borst is erger
dan een hooge boord en ik zie er geen nut in om
van een anderen levenskring een verwrongen beeld
te scheppen en zoo ons nog wijder uit elkaar te
jagen dan nu reeds het geval is. Laat ons de
handen inéenslaan! Laat ons kloek ons tegen de
verwijdering ingooien! Laat ons ons handhaven de
eenheid van ons christelijk leven! Eén catechisatie
voor de jongens van de H.B.S. en van de fabriek!
Eén jeugdvereniging voor jongens met een mondje
Latijn en voor knapen met een mondje Jordanssch.
Eén kerkgang, één dominee, voor een roestkrabber
en voor een burgemeester! In heel het christelijk
leven gemeenschap der heiligen en niet aparte
schoolbestuursmenschen, evangelisatie-menschen,
commissie van beheer-menschen enz. enz.

Alleen vlak naast elkaar kunnen wij standhou-
den en optrekken, één slagorde; pet naast hoed,
klomp naast schoen, bef naast voorschot!

En allen op de knieën — in de flat en in het
tehuis voor ouden van dagen, aan de universiteit
en in het kruidenierswinkeltje, biddend om de be-
schaving van den Heiligen Geest.

Opdat wij de keur Zijner schepselen zouden zijn!
Jonkheeren en Jonkvrouwen des Heeren
HEEREN!

N. B.